

УДК 37.013.42:[343.6:004]-057.87
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.294-297

Фуштей Оксана Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м.Вінниця, Україна
fyshtey5@gmail.com
http://orcid.org/0000-0002-2330-6745

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА КІБЕРБУЛІНГУ СЕРЕД СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

***Анотація.** Проблема насильства у віртуальному просторі є дуже актуальною в Україні. Адже нестабільна ситуація в державі та відсутність належного покарання за кібербулінг та його профілактики спричиняє збільшення випадків цього явища. Метою статті є висвітлення проблеми кібербулінгу та визначення основних напрямів роботи соціального працівника з соціальної профілактики кібербулінгу серед студентської молоді. Для досягнення поставленої мети дослідження використано комплекс методів: аналіз соціально-педагогічної та психолого-педагогічної літератури, порівняння наукових джерел, які стали основою для визначення ступеня наукової розробки проблеми, систематизація з метою визначення та уточнення основних понять дослідження та наявних наукових підходів до вирішення означеної проблеми, узагальнення – для формулювання підсумкових положень та висновків. На основі теоретичного вивчення та емпіричного дослідження було розкрито основні напрямки соціальної профілактики кібербулінгу та розроблений проєкт «Соціальна профілактика кібербулінгу серед молоді в інтернет-просторі»*

***Ключові слова:** кібербулінг, соціальна профілактика, студентська молодь*

Вступ. Останнім часом молодь все більше часу проводить в мережі Інтернет. Молоді люди спілкуються, отримують нові знання та досвід, грають в ігри, викладають свої фото та роблять ще багато іншого у віртуальному середовищі. Проте крім цих позитивних моментів, мережа Інтернет може породжувати нові проблеми та випробування. Тільки молодь почала забувати про ігри у соціальних мережах, що призводили до самогубства. Як постала нова проблема, яка потребує вирішення – кібербулінг.

Проблема насильства у віртуальному просторі є дуже актуальною в усьому світі. Адже нестабільна ситуація та відсутність належного покарання за кібербулінг спричиняє збільшення випадків цього явища. Особливо вразливою до випадків кібербулінгу є молодь. Тому, що юнацький вік – це період пошуку та ідентифікації себе. Молодь намагається знайти своє місце в житті, у тому числі, через Інтернет простір. Тому образи, сексуальні домагання та насильство в мережі призводить до психологічних проблем, проблем з адаптацією та інтеграцією особи у суспільство.

Аналіз останніх досліджень. У наукових працях дослідників поняття «кібербулінгу» тлумачиться по-різному. Розглянемо деякі з них:

1) це агресивна поведінка особи, яка здійснюється проти конкретної людини засобами електронної комунікації [9, с. 24];

2) це новітня форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, зашкодити, принизити людину за допомогою інформаційно-комунікативних засобів [4, с. 4];

3) це новітня форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням сучасних електронних технологій: Інтернету (електронної пошти, форумів, чатів, ICQ) та інших засобів електронної техніки – мобільних телефонів, гаджетів [2, с. 32].

Вітчизняні дослідники описуючи насильство, цькування, агресію у віртуальному просторі вживають такі поняття, як «кібербулінг», «кібернасильство», «кіберагресія», «кіберхуліганство» тощо. На нашу думку, слід вживати найбільш поширений термін «кібербулінг».

Кібербулінг є досить вивченим явищем, проте в Україні досі не прийнято законів щодо покарання

кривдників в інтернет просторі. До того ж, недостатньо профілактичних методів щодо боротьби з насильством у віртуальному середовищі. Тому одним із пріоритетних напрямків роботи соціального працівника є профілактика насильства у Інтернет просторі, а саме пошуку ефективних методів профілактики. Адже краще запобігти кібербулінгу, ніж у майбутньому потерпати від його наслідків.

Метою статті є висвітлення проблеми кібербулінгу та визначення напрямів роботи соціального працівника з соціальної профілактики кібербулінгу серед студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Кібербулінг – це континуум (тобто впорядкований набір) різних форм поведінки. На мінімальному полюсі континууму знаходяться жарти, які надто складно розпізнати як булінг. На іншому ж, радикальному, полюсі – психологічний віртуальний терор, що завдає непоправної шкоди, призводить до суїцидів і смерті. [8]

З появою інтернет-комунікацій молоді люди отримали нові можливості і активно користуються віртуальним простором для реалізації своєї агресії, припиняючи і ображаючи інших людей, що може мати важкі наслідки для жертв: від негативних емоційних реакцій до психічних розладів і навіть суїциду, коли особистість не витримує емоційних навантажень і не може впоратися зі ситуацією, що склалася [5].

Оскільки у сучасному світі відбувається поширення агресивної та насильницької поведінки молоді в інтернет мережі, то існує необхідність профілактичної діяльності соціального працівника серед студентів.

Варто виділити дві основні групи причин, що притаманні студенту, який вчиняє кібербулінг:

1. Персональні (особистісні), які притаманні суто молоді.

2. Соціальні, які впливають із життя соціуму і спонукають молоду людину до таких вчинків.

До персональних причин вчинення кібернасильства належать:

- схильність до агресії та вчинення насильницьких дій;
- присутність заздрості, комплексу неповноцінності;
- прагнення до першості;

- особливості характеру студента;
- прагнення здобути авторитет;
- невміння розв'язувати конфліктні ситуації.

До соціальних чинників можна віднести:

- негативний приклад членів сім'ї;
- відсутність профілактики кібербулінгу у суспільстві;
- відсутність профілактики насильства ;
- пропаганда насильства через медіа.

Наслідки впливу кібербулінгу на студентську молодь:

– соціальні – прихованість, не бажання йти на контакт із батьками та друзями; уникнення освітнього закладу та інших товариств; втрата комунікативних навичок; дезадаптація; дезінтеграція; девіантна поведінка;

– психологічні – зниження самооцінки; втрата впевненості в собі; порушення психічного розвитку; психічні розлади; психоемоційна нестабільність; постійне відчуття тривоги, страху, розвиток параної; думки про суїцид;

– педагогічні – зниження успішності; небажання відвідувати освітній заклад; пропуски занять; нестабільні оцінки; низька освітня активність;

– фізіологічні – депресії, стреси як наслідок зниження імунітету, часті скарги на головні болі, болі в ділянці серця і нудоту, швидка втомлюваність, поганий сон і безсоння, погіршення пам'яті та уваги, дефекти мови або нервові тики тощо. Поряд із цим можуть загострюватися або виникати серцеві чи інфекційні захворювання, виразка шлунка, невроз, астма, цукровий діабет [6].

Кібербулінг може відбуватися у різних формах. Тому його можна класифікувати за вісьмома типами, а саме суперечки, або флеймінг, нападки та постійні виснажливі атаки, обмовлення та зведення наклепів, самозванство (втільнення себе в іншу особу), видурювання конфіденційної інформації та розповсюдження її, відчуження, кіберпереслідування, хепіслепінг.

Соціальна профілактика є одним з видів соціальної роботи. Дослідники у сфері соціальної педагогіки та соціальної роботи визначають профілактику як сукупність або ж систему заходів, розроблених з метою попередження виникнення та розвитку будь-яких відхилень у розвитку, навчанні, вихованні особистості, а також загалом як комплекс превентивних заходів, які проводяться шляхом організації загальнодоступної медико-психологічної і соціально-педагогічної підтримки [7, с.376].

Основним профілактичним напрямом кібербулінгу є формування загальної медіакультури в сфері користування інформаційно-комунікаційними технологіями шляхом запровадження спільних правил, створення громадської думки, формування в освітньому середовищі командного духу, колективу [3, с.25].

Розв'язати проблему кібернасильства щодо молоді можна лише спільними зусиллями соціальних працівників, молодих людей та викладачів вищих навчальних закладів.

На сьогодні профілактична робота здійснюється за двома напрямками. Перший напрям пов'язаний з розвитком технічних засобів, що обмежують небажаний контент (фільтри, цензура), що передбачає у соціальних мережах та на веб-сайтах кнопок «поскаржитися», а також налаштування конфіденційності персональних аккаунтів. Даний напрям включає в себе створення системи швидкого реагування провайдерів контенту і сервісів, правоохоронних структур, операторів зв'язку на протиправну діяльність і мережі Інтернет.

Другий напрям профілактики кібербулінгу передбачає навчання користувачів мережі Інтернет основним правилам безпеки і коректної поведінки по відношенню до інших користувачів спільноти. За кордоном існують спеціальні веб-ресурси, що присвячені підвищенню рівня медіаграмотності і навчанню коректній, неагресивній і невіктимній поведінці в мережі Інтернет. Зокрема, розглядаються аспекти тих чи інших вчинків у мережі, проблема внутрішнього вибору, який здійснює людина, поводячи себе жорстоко і без поваги стосовно інших користувачів мережі Інтернет або розповсюджуючи хибну інформацію, плітки, будь-які інші матеріали, що можуть нанести морально-психологічну, або навіть матеріальну шкоду потерпілим [3].

Боротьба з некоректною поведінкою в мережі Інтернет рухається у двох напрямках. З одного боку – розвиток технологій, що обмежують небажаний контент (фільтри, цензура), розміщення на сайтах і в соціальних мережах «кнопок тривоги», покликанням яких є привернення уваги адміністрації сайту до конфлікту, налаштування конфіденційності персональних аккаунтів. З іншого боку – навчання користувачів основним правилам безпеки і адекватної поведінки щодо інших в умовах Інтернет-комунікації.

Також, позитивним кроком у боротьбі з кібербулінгом став запуск чат-боту «Кіберпес» від 1 червня 2020 року. Міністерство цифрової трансформації у співпраці з ЮНІСЕФ та за інформаційної підтримки Міністерства освіти і науки України, Координаційного центру з надання правової допомоги та Міністерства юстиції України випустило чат-бот «Кіберпес». У чат-боті можна дізнатись про те, як діяти молоді, батькам і викладачам у випадку кібербулінгу.

Чат-бот у Telegram і Viber допоможе дізнатись, як визначити кібербулінг, як самостійно видалити образливі матеріали з соціальних мереж, а також куди звертатись за допомогою [1].

Слід наголосити на тому, що дозволена в Інтернеті анонімність деформує поведінку людей. Можливість не бути ідентифікованими призводить до феномену розторможування: без загрози покарання і соціального несхвалення люди говорять і роблять речі, які б не стали говорити і робити під своїм власним ім'ям, дозволяють собі набагато більше, ніж звикли в звичайному житті, де вони несуть відповідальність за свої вчинки і слова.

Нами було проведено дослідження на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського імені Михайла Коцюбинського, щодо виявлення кібербулінгу та прояву агресивності серед студентської молоді. Вибірку склали випробувані студенти у віці 20 років. Загальною кількістю досліджуваних – 120 осіб.

Першим етапом нашого емпіричного дослідження було проведення анонімне анкетування за авторською анкетною на визначення рівня поінформованості щодо кібербулінгу та виявлення студентів, які знавали або чинили булінг в інтернет середовищі. За даними першого етапу дослідження можна зробити висновок, що респонденти розуміють термін «кібербулінг», проте не всі опитані розуміють як діяти у випадку, коли над ними чинять віртуальне насильство. Також ми дізналися, що більшість студентів знавали кібербулінг. Сумним є той факт, що респонденти не звертались за допомогою у випадку інтернет-цькування. До того ж, було виявлено, що 37% опитуваних ображали інших у віртуальному середовищі. Було визначено, що майже всі респонденти хотіли б більше дізнатися про насильство в інтернеті та шляхи його усунення, а це означає, що соціаль-

но-профілактична робота соціального працівника є необхідною.

Другим етапом дослідження було проведення адаптованого опитувальника Л.Г. Почебут щодо виявлення виду агресії та її рівня серед студентської молоді. Встановлено, що деякі студенти мають високий рівень вербальної та віртуальної агресії. А це означає, що опитувані здатні до вчинення насильства у інтернет-просторі. Тому що, чим більший рівень віртуальної агресії, тим вищий рівень виникнення кібербулінгу серед молоді. Тому одним із напрямків роботи соціального працівника має бути соціальна профілактика цього негативного явища. А саме, соціальна робота полягає у пошуку нових ефективних методів у боротьбі з цією проблемою, у викоріненні цього явища та підтримці тих, хто від нього потерпав.

У зв'язку з актуальністю проблеми і широкою поширеністю кібербулінгу в молодіжному середовищі був розроблений проєкт «Соціальна профілактика кібербулінгу серед молоді в інтернет-просторі». Основна ідея проєкту полягала в створенні умов, засобів формування негативних відносин молоді до кібербулінгу, підвищення рівня інформованості молоді про кібербулінг та його наслідків, профілактика кібербулінгу в студентському середовищі. Програма

проєкту передбачала реалізацію наступних заходів: просвітницькі бесіди, тренінги, майстер-класи, лекції, години відкритих думок, кінолекторії, організації конкурсів, акцій, зустрічі з працівниками правоохоронних органів, консультацій з фахівцями та розробка нових форм роботи з протидії цьому явищу.

Важливо показати студентам, що кожен з них є самодостатньою особистістю, а їхня самооцінка не повинна залежати від думки людей, які їх оточують. Потрібно зуміти вселити у молодих людей впевненість та відчуття захисту та безпеки. При здійсненні допомоги молоді соціальним працівникам та психологам необхідно спиратися на такі принципи: системності, суб'єкт-суб'єктності, конфіденційності, комплексності та гуманності.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Отже, проблема кібербулінгу актуальна на даний момент і є серйозною загрозою для психологічного здоров'я молоді. Основними напрямками роботи з молоддю, щодо профілактики кібербулінгу було обрано проєкт, адже через ряд заходів можна навчити молодь протидіяти кібербулінгу та не вчиняти його, привернути велику громадську увагу до проблеми та запропонувати ефективні та комплексні заходи щодо профілактики цькування або способи вирішення вже виниклої проблемної ситуації.

Список використаної літератури

1. Кіберпес: в Україні розробили чат-бот для боротьби з кібербулінгом.: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/50-pidlitkiv-v-ukrayini-buli-zhertvami-ckuvan-v-interneti-prezentovano-chat-bot-kiberpes-dlya-dopomogi-u-borotbi-z-kiberbulingom> (дата звернення: 15.03.2022).
2. Кочан І.М. Слова з компонентом кібер- у сучасній українській мові. *Вісник Львівського університету: Серія філологічна*. 2016. № 63. С.277–285.
3. Міхеєва О.Ю., Корнієнко М.М. Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема. *Молодий вчений*. 2018 листопад №11(63). С.247–251.
4. Найдонова Л.А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини: методичні рекомендації. Київ: НАПНУ «Медіаосвіта на допомогу вчителю», 2011. 34 с.
5. Найдонова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу : підручник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013, 244 с.
6. Пантелєєва Н.М., Кабенгеле Г.Т. Кібербулінг як загроза психологічній і соціальній безпеці життєдіяльності особистості та суспільства. *Фінансовий простір*. 2018. №4(32). С.125–131.
7. Соціальна педагогіка: словник-довідник / за заг. ред. Т.Ф.Алексєєнко. Вінниця : Планер, 2009. 542 с.
8. Теоретичні засади кібербулінгу в підлітковому середовищі: веб-сайт. URL: <https://mydocx.ru/10-77317.html> (дата звернення: 19.03.2022).
9. Фадєєва М.В. Структура психологічної готовності вчителя до надання психологічної допомоги дитині-жертві кібербулінгу. *Проблеми сучасної педагогічної освіти: Сер.: Педагогіка і психологія*: зб. ст. Ялта: РВВ КГУ, 2013. Вип. 39. Ч. 1. 316 с.

References

1. Kiberpes: v Ukraini rozrobyly chat-bot dlya borot'by z kiberbulinhom [Cyberpes: a chatbot has been developed in Ukraine to combat cyberbullying]. (n.d.). *mon.gov.ua*. <https://mon.gov.ua/ua/news/50-pidlitkiv-v-ukrayini-buli-zhertvami-ckuvan-v-interneti-prezentovano-chat-bot-kiberpes-dlya-dopomogi-u-borotbi-z-kiberbulingom> [in Ukrainian].
2. Kochan, I.M. (2016). Slova z komponentom kiber- u suchasnyy ukrayins'kiy movi [Words with a cyber component in the modern Ukrainian language]. *Visnyk LNU*, 63, 277–285. [in Ukrainian].
3. Mikheeva, O.Y. & Kornienko, M.M. (2018) Kiberbulinh yak sotsial'no-pedahohichna problema [Cyberbullying as a social-pedagogical problem]. *Molodyy vchenyy - Young Scientist*, 11, 247–251. [in Ukrainian].
4. Nayd'onova, L.A. (2011) *Kiberbulinh abo ahresiya v interneti: sposoby rozpiznannya i zakhyst dytyny* [Cyberbullying or aggression on the Internet: ways to recognize and protect the child]. NAPNU «Mediaosvita na dopomohu vchytelyu» [in Ukrainian].
5. Nayd'onova, L.A. (2013) *Mediapsykhohihiya: osnovy refleksyvnoho pidkhodu* [Media psychology: basics of reflexive approach]. Imeks-LTD. [in Ukrainian].
6. Panteleeva, N.M. & Kabengele, G.T. (2018) Kiberbulinh yak zahroza psykholohichniy i sotsial'niy bezpetsi zhyttyedyal'nosti osobystosti ta suspil'stva [Cyberbullying as a threat to the psychological and social security of the individual and society]. *Finansovyy prostir - Financial space*, 4 (32), 125–131. [in Ukrainian].
7. Alekseenko, T.F. (Eds.). (2009). *Sotsial'na pedahohika* [Social pedagogy]. Planer [in Ukrainian].
8. Teoretychni zasady kiberbulinh v pidlitkovomu seredovyshechi [Theoretical principles of cyberbullying in adolescence]. (n.d.). *mydocx.ru*. <https://mydocx.ru/10-77317.html> [in Ukrainian].
9. Fadeeva, M.V. (2013) *Struktura psykholohichnoyi hotovnosti vchytelya do nadannya psykholohichnoyi dopomohy dytyni-zhertvi kiberbulinhu* [The structure of the psychological readiness of the teacher to provide psychological assistance to the child victim of cyberbullying]. *Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity - Problems of modern pedagogical education: Series: Pedagogy and psychology*, 39, 316. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.03.2022 р.
Стаття прийнята до друку 06.04.2022 р.

Fushtei Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Psychology and Social Work
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Vinnytsia, Ukraine

SOCIAL PREVENTION OF CYBERBULYING AMONG STUDENTS

Abstract. The problem of virtual space violence is very relevant in Ukraine. The state's unstable situation and lack of proper punishment for cyberbullying and its prevention cause an increase in cases of this phenomenon. Cyberbullying is a problem that is rapidly spreading and causing irreparable damage to young people. The purpose of the article is to highlight the problem of cyberbullying and determine the main directions of the social worker's work on the social prevention of cyberbullying among students. To achieve the goal of the study, a set of methods was used: analysis of social-pedagogical, psychological and pedagogical literature, comparison of scientific sources, which became the basis for determining the degree of scientific development of the problem, systematization in order to determine and clarify the basic concepts of research and existing scientific approaches to solving the specified problem, generalization - to formulate final provisions and conclusions. Theoretical study and empirical research allow us to draw the following conclusions regarding the concept of "cyberbullying" and examine its occurrence, causes, consequences and main directions of social prevention of cyberbullying. Therefore, cyberbullying is a type of bullying, but the specifics are the use of electronic communications. Cyberbullying can occur in various forms. Therefore, it can be classified into eight types, namely, disputes, or flaming, assaults, and constant debilitating attacks, slander and restatement, impostor (impersonation of oneself into another person), erase confidential information and spread it, alienate, cyber-harassment, and hepisleping. Preventive work is carried out in two directions. The first area is associated with the development of technical means that restrict unwanted content (filters, censorship), which provides social networks and websites "complain" buttons, as well as setting up the privacy of personal accounts. This area includes the creation of a system of rapid response of content providers and services, law enforcement agencies, communication operators for illegal activities and the Internet. The second area of cyberbullying prevention involves teaching Internet users the basic rules of security and correct behavior towards other community users. On the basis of theoretical study and empirical research, the main directions of social prevention of cyberbullying were revealed and the project "Social prevention of cyberbullying among young people in the Internet space" was developed

Key words: cyberbullying, social prevention, students' youth.